

Maria Szczepska-Pustkowska (2011). *Od filozofii dzieciństwa do dziecięcej filozofii życia. Casus władzy (i demokracji)*. Kraków: Oficyna Wydawnicza "Impuls", ss. 405

Książka prof. UG dr hab. Marii Szczepskiej-Pustkowskiej *Od filozofii dzieciństwa do dziecięcej filozofii życia. Casus władzy (i demokracji)* dotyczy problematyki dziecięcego obrazu władzy, o której na rodzimym obszarze niewiele wiadomo zarówno w warstwie opisu (deskrypcyjnym), jak i rezultatów badań naukowych, tych ostatnich szczególnie¹. Można zauważyć, że również z punktu widzenia „statystycznego dorosłego” problematyka dziecięcego obrazu władzy w odniesieniu do rzeczywistości rozgrywanej się poza agendą socjalizacyjną, jaką jest najbliższa rodzina, sytuowana jest raczej w sferze intuicyjnej, nierzadko z powątpiewaniem i niedowierzaniem, jako sztuczny, wydumany problem. „Statystyczny dorosły” to nie tylko rodzice, ale i niejednokrotnie pedagodzy, edukatorzy, przedstawiciele władz. „Statystyczny dorosły” nie stawia w centrum własnych zainteresowań pytań o realne, faktyczne doświadczenia dziecka w zakresie władzy w szeroko rozumianej rzeczywistości społecznej, pytań o uwikłanie tych doświadczeń, ich rozpiętość czy rezultaty. „Statystyczny dorosły” przyjmuje nierzadko jako pewnik przeświadczenie, że młodsze dziecko nie ma takich doświadczeń i nie potrafi czytać takiej rzeczywistości, a tym bardziej jej ukrytych znaczeń i nie rozumie, o co toczy się gra, a starsze dziecko w okresie szkolnym (tzw. kształcenia przedmiotowego) otrzymuje i przyswaja w instytucjach zorganizowanej edukacji obowiązkową wiedzę na ten temat, daną w gotowej postaci, z pominięciem problematyzowania, tylko do odtworzenia. Monografia M. Szczepskiej-Pustkowskiej wypełnia lukę wskazaną w naukowym dyskursie pedagogicznym. Zarazem rozprawia się z wieloma potocznymi oczywistościami, a przenośnie rzecz ujmując, odczarowuje tabu.

W centrum poszukiwań badawczych M. Szczepska-Pustkowska (s. 9) sformułowała pytania: Czy świat społeczno-polityczny, stale przecież obecny i mający zapewne z tej racji swoją reprezentację w doświadczeniach dziecięcych, musi pozostawać w strefie milczenia dziecka? Jaka jest zawartość tej sfery milczenia? Czy i jaki wizerunek/wizerunki władzy wyłaniają się z tej sfery? W rozpoznaniu etiologii poszukiwań badawczych

¹ Jak zauważyła M. Szczepska-Pustkowska (s. 12): „I chociaż Polska intensywnie uczestniczy w cyklicznych międzynarodowych badaniach *Civic Education Study*, dotyczących edukacji obywatelskiej oraz weryfikacji poziomu wiedzy i postaw obywatelskich młodzieży, to należy wyraźnie zaznaczyć, że dotyczą one populacji uczniów piętnastoletnich i siedemnaścieletnich (...). Brakuje natomiast tego typu badań których autorzy podjęliby się rozpoznania świadomości politycznej uczniów młodszych. Próżno szukać dziś nowych publikacji monograficznych z dziedziny pedagogiki, które wkraczałyby w ten krąg poszukiwań badawczych, choć zdarzają się wznowienia starszych opracowań, jak chociażby *Polski dziecięcy* pod redakcją Barbary Szackiej (1987) (2005). Natomiast problematyka relacji DZIECKO – POLITYKA – WŁADZA przeniosła się z przestrzeni dyskursu pedagogicznego, czy szerzej – edukacyjnego, w obszar szkoły reportażu”. W ostatnim przypadku Autorka wskazuje kilka publikacji W. Tochmana.

nie sposób pominąć przywołanych przez M. Szczepką-Pustkowską (s. 7-9) okoliczności znaczących śladów pamięci z własnych biograficznych doświadczeń tj. wydarzeń grudniowych 1970 roku oraz późniejszych wydarzeń prowadzących do zmiany ustrojowej, potraktowanych jako "jeden z wielu przypadków gwałtu symbolicznego (...) dokonywanego na dzieciach i młodzieży przez ówczesny system i służącą mu szkołę". To ważne wskazanie, bo pozwala nie tylko na odstonę autorskiej wrażliwości widzenia i przeżywania świata. Jest ważne w kontekście przedmiotu badania recenzowanej monografii. Pozwala bowiem sformułować kontekstowe pytania, m.in.: czy dziecięce doświadczenia związane z polityką i władzą poddają się oglądowi i są możliwe do zrekonstruowania, zarówno w realnie stabilnej w swych parametrach rzeczywistości społecznej czy dochodzą do głosu tylko w sytuacji załamania i bezpośredniego krytycznego, traumatycznego czy kryzysowego doświadczenia, np. konfliktu, ograniczenia suwerenności, odgórnych decyzji dotyczących wprost jednostkowej sytuacji egzystencjalnej?

Struktura monografii obejmuje cztery rozdziały, które zgodnie z intencją autorki (s. 13) prowadzić mają czytelnika od najbardziej ogólnych kwestii związanych z badaniami nad dzieckiem i dzieciństwem ku szczegółowym analizom skoncentrowanym na tym fragmencie dziecięcej filozofii życia, w którym odnaleźć można dziecięce światy wartości i wyrastające z nich obrazy władzy. W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Studia nad dzieciństwem – szkic przestrzenny*, M. Szczepska-Pustkowska kreśli ów „pejzaż studiów nad dzieckiem i dzieciństwem”, odsłaniając wielość i różnorodność dyskursów, prekursorów, charakterystyczne dla nich idee. Autorka precyzując i wprowadzając rozróżnienie między „filozofią dzieciństwa” i „studia / badania nad dzieciństwem”, przywołuje w pierwszym przypadku między innymi stanowisko Garetha B. Matthews’a, w drugim zaś czyni rzecz konstrukcyjnie i merytorycznie wyjątkową – porządkuje wiele różnorodnych klasyfikacji studiów nad dzieciństwem i poszukuje ich elementów wspólnych. W rozdziale drugim, zatytułowanym *Od dziecka jako projektu do dziecka-filozofa*, przedstawia trzy pedagogiczne wizje dziecka i dzieciństwa. Adultystyczny model relacji dziecko – dorosły dał podstawy do charakterystyki wizerunku dziecka traktowanego jako projekt i produkt, izonomiczny model relacji pozwolił charakteryzować wizerunek dziecka jako podmiotu, równoważnego partnera, a autonomiczny model relacji – wizerunek dziecka kompetentnego. Ostatnia propozycja stała się pretekstem do poszukiwań takiego wizerunku dziecka i dzieciństwa, który daje podstawy do potraktowania dziecka jako (współ)twórcy znaczeń i filozofa. Rozdział trzeci zatytułowany *Od dziecięcego filozofowania do dziecięcej filozofii życia*, jest zgodnie z intencją autorki zaproszeniem czytelnika do świata dziecka-filozofa. Tu odnaleźć można poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o pojmowanie (możliwe rozumienia) kategorii dziecięcego filozofowania oraz rozstrzygnięcie kwestii, czy dzieci w ogóle potrafią filozofować. Autorka przypatruje się i charakteryzuje dziecięce pytania, w tym właśnie pytania filozoficzne, czerpiąc zarówno z perspektywy naukowej psychologicznej, jak i perspektywy poznawczej filozoficznej, odwołując się do konkretnych ich przedstawicieli. Ostatecznie M. Szczepska-Pustkowska prezentuje dziecięcy obraz polityki (i władzy), jaki wyłania się z wybranych badań o zbliżonej problematyce. Rozdział czwarty zatytułowany *Dziecięca filozofia życia – casus władzy (i demokracji)* stanowi obszerną część badawczą pracy – zawiera szczegółowy projekt badań, rezultaty analiz materiałów zgromadzonych w latach 1993-1994 w szkołach na terenie Polski i Szwecji oraz próby ich interpretacji. W prezentacji rezultatów autorka porównuje światy wartości polskich i szwedzkich uczniów, rekonstruuje i odtwarza odmienne obrazy władzy. W ciekawy

sposób – także z metodologicznego punktu widzenia, w tym doboru cytatów ilustrujących – charakteryzuje te dziecięce obrazy władzy - władz centralnych i lokalnych, formalnych i nieformalnych, legitymizacji władzy, dodatkowo wizerunki demokracji.

M. Szczepska-Pustkowska – uprzedzając niejako zapytania czytelnika – sama udziela wyjaśnienia, dlaczego w tytule monografii słowo „demokracja” znalazło się w nawiasie: w badaniach autorka zwróciła się do uczniów polskich i szwedzkich z prośbą, by wypowiedzieli się na temat najważniejszych, ich zdaniem, wartości oraz władzy. Natomiast w żadnym z użytych w tym celu narzędzi nie było pytań dotyczących demokracji. W uzyskanych wypowiedziach uczniowskich pojawiła się ona zatem jako swoista „wartość dodana”, która wzbogaciła prowadzone poszukiwania o niezwykle ważne, choć nieoczekiwane wątki, przekonując autorkę jeszcze raz o wielkim niewykorzystanym „politycznym” potencjale tkwiącym w dzieciach, którego dorosli nie są ani świadomi, ani ciekawi (s. 15).

Recenzowana monografia w moim przekonaniu to ważna, wartościowa i oryginalna publikacja. Porządkująca wiele wątków i kwestii z obszaru nauk społecznych i humanistycznych, które w centrum swego badawczego zainteresowania sytuują dziecko i dzieciństwo. Przywołująca obok znanych (uszczegóławiając: obecnych w podręcznikach akademickich, specjalistycznych zasobach leksykalnych wybranych dziedzin nauki czy artykułach i monografiach) teoretycznych konstruktów, metodologicznych paradygmatów, konceptów, modeli czy innych różnych klasyfikacji, także nowe; temu służy m.in. eksploracja rozległej literatury obcojęzycznej. A trzeba tu dodać, że M. Szczepska-Pustkowska była uczestniczką Międzynarodowego Seminarium Naukowego *Children's Philosophy of Life*, którego inicjatorem i naukowym opiekunem był profesor Sven G. Hartman na Uniwersytecie Linköping (Szwecja). Recenzowana monografia zagospodarowuje niszowe pole problemowe współczesnej pedagogiki i co najważniejsze, nie zamyka a raczej otwiera dyskusję.

Renata Borzyszkowska